

**CENTAR ZA DJECU I OMLADINU SA POSEBNIM POTREBAMA
„LOS ROSALES“
MOSTAR**

I JA TO MOGU!!!

Pripremili:

Brankica Pavlović, dipl.defektolog – oligofrenolog
Marina Mastikosa, dipl.defektolog – logoped
Aida Spahić, profesor pedagogije

Centar „Los Rosales“ Mostar pripremio je i izdao brošuru pod nazivom „I ja to mogu!!!“ uz podršku Grada Mostara.

VAŽNO JE ZNATI!

Poremećaj pažnje/hiperaktivnog poremećaja uzrokuje strašan stres u porodici. Odnosi roditelj – dijete često su poremećeni jer različitost simptomatskog ponašanja navodi roditelje na uvjerenje da se dijete namjerno problematično ponaša. Prave teškoće djeteta i roditelja počinju polaskom u školu. Dijete ne može sjediti mirno tako dugo koliko se od njega očekuje, ne može se koncentrisati na određeni sadržaj, hoda po učionici, ometa učitelja i drugu djecu što dovodi do slabijeg uspjeha a samim tim i frustracije za samo dijete, roditelje i sve ostale sudionike odgojno-obrazovnog procesa. Učenika se zbog toga kažnjava, kritikuje. Roditelji se pozivaju na razgovore, pokušava im se skrenuti pažnja na učenikovo ponašanje, što i kod njih stvara osjećaj nelagode pogotovo iz razloga što sami ne mogu riješiti problem. Važno je napomenuti da se deficit pažnje/hiperaktivni poremećaj ne može izliječiti. Samo je moguće pravilno djelovati i u momentima kad se problem javlja. Zbog toga je jako bitno uspostaviti dobru saradnju učitelja i roditelja. Često se dešava da roditelji, pogotovo nakon kritika od strane učitelja i okoline, pokušavaju da kontrolišu dječije ponašanje na negativan način. To dodatno povećava problem. Zbog toga evo nekoliko savjeta za roditelje kako pomoći djetetu sa poteškoćom a i samima sebi.

- **Budite realistični u očekivanjima.** Svaki roditelj ima velika očekivanja za svoju djecu, međutim potrebno je da budete realni. Ukoliko su vaša očekivanja nerealna ili previsoka neprestano ćete biti razočarani i ljuti. To ima negativan efekat na vaše dijete.
- **Organizirajte se.** Koliko možete odredite vrijeme u koje će dijete obavljati određene aktivnosti: učiti, ići na trening, kada će se ručati, ići na spavanje, ustajati, igrati se na računaru. Ako se nešto povremeno mora promijeniti objasnite to djetetu unaprijed. *Vodite računa da niste previše zahtjevni!* Organizacija je važna da bi djetetu pomogli vanjskim utjecajem da se organizira, da tako lakše upravlja svojim ponašanjem i da bude sigurnije u svoju okolinu. Nemojte dozvoliti da ono što treba pomoći postane izvor neprestanih sukoba.
- **Razvijte pozitivno samopoštovanje svog djeteta** U moru kritika koje dobivaju ova djeca teško prepoznaju svoje kvalitete. Zbog toga je njihovo samopoštovanje na jako niskom nivou. Iz tog razloga nikada ne možete pretjerati u pohvalama kada su ova djeca u pitanju.
- **Pomažite kod školskih obaveza..** Neka dijete ima svoje mjesto za rad. To neka bude mjesto gdje ga ništa neće ometati i odvlačiti mu pažnju. Dakle, potrebno je izbjeći mjesto gdje se nalazi TV, radio, slike... **AKO VAŠE DIJETE NE MOŽE RADITI DUŽE, DOGOVORITE PAUZE.** Učinite učenje ugodnim. Odmori neka budu ispunjeni onim što dijete voli, ali neka kratko traju. Budite domišljati. Hrabrite svoje dijete. Nije lako, ali pokušajte ne pomagati ni više ni manje nego što treba. Ako se dijete lijepo uhodalo, na trenutak se odmaknite od njega - idite nešto promiješati, popiti vodu i slično i pratite što se dešava. Ako nemate strpljenja, neka povremeno uskoči netko tko će dijete razumjeti a koga dijete uvažava.
- **Navečer uvijek pripremite sa djetetom sve za školu.** Neka bude odmoreno i neka prije škole jede. To pomaže koncentraciji.
- **Dogovorite nekoliko važnih pravila koje u porodici svi trebaju poštivati.** Potrebno je objasniti djetetu zašto postoje pravila te zašto ih se treba pridržavati. Također, dijete treba razumjeti da svako nepoštivanje pravila dovodi do nepoželjnih posljedica. Poštivanje pravila je važno za djetetovu samokontrolu, a olakšava mu razumijevanje pravila i u nekim drugim situacijama. Važno je da se ista pravila primjenjuju na svu djecu u porodici bez obzira imaju li poteškoću ili ne.
- **Nagrađujte poželjno ponašanje** Specificirajte s djetetom ponašanje koje očekujete od njega. Ne trebate mu govoriti šta ne želite da radi, nego šta treba i na koji način to da postigne. Djeca moraju vidjeti posljedice svog ponašanja koje su predvidljive, konzistentne i jasne te dobivati povratnu informaciju češće i brže nego ostala djeca. Ukoliko dijete ne dobije pažnju ono će se potruditi da bude primjećeno pa makar i negativnim ponašanjem. Ako zadobije vašu pažnju, makar i negativnu, povećat će se vjerovatnost pojavljivanja tog ponašanja. Zbog toga redovno nagradite svoje dijete za svako pozitivno ponašanje, koliko god vam se malo činilo - za oblačenje bez komplikacija, za oprane zube, složenu školsku torbu, dogovoreno vrijeme rada... Nagrada može biti verbalna pohvala, milovanje po glavi, poljubac, smiješak, crtež, bodovi, igranje na računaru...za veći napor i duže pozitivno ponašanje nagrade neka budu veće-igrajte neku igru zajedno, idite u kino, u šetnju... Ono što je bitno istaknuti jeste da pohvala mora neposredno slijediti poželjno ponašanje. Djeca sa ADHD-om izložena su većinu

vremena negativnim porukama, kritici, grdnji, zato im je potrebno da za pozitivna ponašanja često budu nagrađena. Nagradite svoje dijete i za trud, ne samo za dobre ocjene. Često ćete samo vi biti ti koji će nagraditi svoje dijete jer će iz testa dobiti negativnu ocjenu ne zato što nije htjelo ili znalo, već zato što nije stiglo sve napisati....

- **Ignorirajte blago nepoželjno ponašanje.** Birajte svoje bitke.
- **Unaprijed planirajte** Pokušajte ne dovoditi dijete u iskušenje i u situacije u kojima će najvjerojatnije iskazati loše ponašanje. Kada vam se žuri, nemojte s djetetom ići u prodavnicu igračaka.
- **Ne očekujte da će se problem riješiti „preko noći“** Važno je znati da se ponašanje djeteta ne može promijeniti „preko noći“ kako ne bi sebi stvarali dodatni pritisak i frustracije.
- **Budite sigurni da vas je dijete čulo i razumjelo** kada ste davali neku uputu. Najprije morate privući djetetovu pažnju. Gledajte ga direktno u oči. Govorite mirnim glasom, jasno, kratko i razgovijetno što želite. Zamolite dijete da ponovi što ste rekli. Ako dajete upute za teži ili složeniji zadatak podijelite ga na dijelove pa za svaki korak dajte jednu, najviše dvije upute. Pohvalite dijete nakon što izvrši svaki korak.
- **Budite dosljedni.** Nagradite dobra ponašanja (smiješkom, verbalnom pohvalom, priznanjem.....ukratko, posvetite mu pažnju), A vrlo jasno i ozbiljno reagirajte na nepoželjna ponašanja (na udaranja, psovke, namjerno uništavanje stvari...). U tome budite dosljedni, jer ADHD sam po sebi ne uključuje agresivnost. Ne obećavajte ono što ne možete ispuniti!!!
- **Zabranjeno je tjelesno kažnjavanje, dugotrajne kazne, ponižavanje djeteta.** Pričekajte kratko vrijeme prije nego kažete ili učinite djetetu nešto ružno pa vam poslije bude žao.
- **Ne tražite od djeteta ono što ono nije u stanju izvršiti pa ga zbog toga kažnjavati.**
- **Dajte djetetu dovoljno vremena.** Ako dijete treba više vremena za spremanje u školu, oblačenje ili doručak; neka ustane ranije, organizirajte aktivnosti tako da ga ne požurujete i da niste nestrpljivi, jer se time dijete dezorganizira i zbuni.
- **Relaksirajte se.** Radite nešto što volite, a za to vrijeme neka netko u kog imate povjerenja vodi brigu o vašem djetetu. Vaše dijete je zahtjevno. Treba vaš brigu, strpljenje ljubav i potporu. Ako ste iscrpljeni, nemojte se optuživati. Potražite pomoć za sebe i svoju obitelj.

KAKO PREPOZNATI HIPERAKTIVNOG UČENIKA ?

- Učenik počinje raditi prije nego dobije upute i shvati ih
- Gleda kako rade drugi učenici prije nego što pokuša uraditi sam
- Radi prebrzo i čini nepotrebne greške, ali te greške nisu vezane uz neznanje
- Stalno je u pokretu i ne može duže vrijeme sjediti na jednom mjestu
- Na pitanja odgovara prebrzo, bez da dovoljno vremena razmisli
- Ne može zapamtiti upute, iako nema teškoća s pamćenjem
- Prelazi s jedne aktivnosti na drugu i rijetko kada završava započete zadatke
- Pogrešno tumači jednostavne izjave, ne razumije mnoge riječi i rečenice
- Previše je pričljiv, često prekida razgovor
- Ne pazi kada nastavnik nešto objašnjava, pažnju usmjerava na nekog/nešto drugo
- Često kaže "ne mogu to učiniti" i prije nego pokuša
- Govori, pjeva i šapće sam sebi
- Ima teškoća ako se treba mirno i tiho igrati ili obavljati slobodne aktivnosti

KAKO POMOĆI - SAVJETI UČITELJIMA I NASTAVNICIMA

- Strukturirajte okolinu tako da učenik uspješno završi zadatak (stavite naglasak na ono što dijete može radije nego na ono što ne može učiniti)
- Učenici sa poremećajem pažnje i hiperaktivnošću imaju manje teškoća ako su klupe u razredu poredano klasično, u redovima
- Preporučuje se da učenik sjedi u prvom redu, blizu učitelja, dalje od buke (ne pored vrata, prozora ako je uz ulicu....)
- Korisno je ako kraj učenika s teškoćama sjedi učenik koje je dobar model. Ako to nije moguće, neka učenik sa teškoćama pažnje sjedi samo
- Pohvalite trud koji učenik ulaže u određeni zadatak

- Pismene zadatke skratite u odnosu na ostalu učenike u razredu
- **NE** ističite pred razredom učenikova ograničenja
- Izmjenjujte zadatke i varirajte teške i lake, zabavne i dosadne
- Dopustite učeniku da povremeno ustane dok rješava zadatke
- Pripremite za učenika tekst sa osnovnim činjenicama koje treba naučiti - neka bude napisan velikim slovima, sa istaknutim imenima, pojmovima i slično
- Kontinuirano usmjeravajte pažnju učenika - verbalno (pitajte nešto jednostavno) ili neverbalno (pokažite mu prstom u knjizi mjesto gdje se čita, provjerite da li uspijeva prepisati s table zadano)
- Smanjite "nepotrebno" prepisivanje - na tabli bojama označite dijelove koje učenik treba prepisati
- Verbalne upute neka budu što kraće i jednostavnije i provjerite da li vas je učenik razumio - pitajte ga da ponovi što od njega tražite
- Dajte mu mogućnost temeljite pripreme prije ocjenjivanja
- Ne isključujte ga iz razrednih aktivnosti
- Uputite roditelje da potraže pomoć stručnjaka

TEŠKOĆE	AKTIVNOSTI PRILAGOĐAVANJA
LOŠ RUKOPIS	- Ocjenjivati sadržaj, ne rukopis - Znanje učenika provjeravati usmeno
NEUSPJEH U PISMENIM ZADACIMA	- Smanjiti broj pismenih zadataka - Dozvoliti korištenje slikovnog materijala
TEŠKOĆE KOD PRIHVATANJA VERBALNIH NALOGA	-Privući pažnju prije davanja naloga, koristiti upozoravajuće geste, npr. lagano tapšanje po ramenu, kombinovati usmene i pismene naloge, davati naloge jedan po jedan, tražiti da učenik ponovi zahtjeve radi potvrde razumijevanja.
TEŠKOĆE U ZAPAMĆIVANJU SADRŽAJA	Kombinovati govorne, vizuelne i pisane metode, omogućiti češće verbalno ponavljanje viđenog ili pročitanog.
TEŠKOĆE KOD PISMENE PROVJERE ZNANJA	Omogućiti dodatno vrijeme, omogućiti usmeno ispitivanje, označiti linijama mjesta za odgovor, ostaviti dovoljno mjesta za odgovor ako je rukopis loš.
TEŠKOĆE KOD IZVRŠAVANJA ZADATAKA	Učeniku nabrojati ili napisati sve korake potrebne za izvršenje zadataka, smanjiti obim zadatka, češće provjeravati napredak učenika u radu, omogućiti učeniku pomoć drugih učenika.
TEŠKOĆE ZADRŽAVANJA PAŽNJE NA ODREĐENOM ZADATKU	Aktivnosti podijeliti u manje jedinice, nagraditi izvršavanje na vrijeme, koristiti fizičku blizinu i dodir za usmjeravanje aktivnosti učenika, smanjiti mogućnost odvlačenja pažnje bukom iz okoline (npr. sjedenje dalje od prozora i vrata).
TEŠKOĆE U PRELASKU SA JEDNE AKTIVNOSTI NA DRUGU	Na vrijeme obavijestiti o promjeni aktivnosti (npr. "imate pet minuta do završetka tog zadatka i prelaska na drugi..."), naglasiti koja su sredstva potrebna za izvršenje aktivnosti, istaći sve korake potrebne za izvršenje zadatka.
TEŠKOĆE ZADRŽAVANJA ODREĐENOG POLOŽAJA DUŽE VRIJEME (npr. sjedenja u klupi)	Unaprijed sa učenikom dogovoriti kako će signalizirati potrebu za kretanjem i što će raditi, dati mu priliku za ustajanje i kretanje uokolo, omogućiti prostor za kretanje.

UČENICI SA ISPODPROSJEČNIM INTELEKTUALNIM SPOSOBNOSTIMA

RAZVOJNO PODRUČJE	MANIFESTOVANJE TEŠKOĆA U NASTAVNOM PROCESU	DIDAKTIČKO - METODIČKI POSTUPCI I UPUTE
<i>PERCEPCIJA</i> (slušna)	Učenik izostavlja slova pri pisanju, ima teškoće u analizi i sintezi riječi i rečenica, te učenju teksta napamet	- Koristite jasne, jednostavne i kratke rečenice s poznatim riječima, - ponovite izrečeno, - provjerite da li je učenik razumio upute.
<i>PERCEPCIJA</i> (vizuelna)	Učenik ima teškoće u praćenju slijeda riječi u čitanju i pisanju, u snalaženju u redovima čitanog teksta, zamjenjuje mjesto slogovima, slova i brojeve piše „kao u ogledalu“	- Koristite jednostavna nastavna sredstva, bez puno detalja, - povećajte razmak između redova i riječi, - podvlačenjem istaknite definicije ili ono što je bitno.
<i>PAMĆENJE</i>	Učenik ima teškoće u ponavljanju, prepričavanju i odgovaranju na pitanja	- Omogućite učenicima dugotrajnije ponavljanje bitnih dijelova sadržaja, - više puta ponovite i provjerite razumijevanje uputa.
<i>PAŽNJA</i>	Učenik brzo prelazi sa sadržaja jedne aktivnosti na drugu, vanjski podražaji ga ometaju u radu	- Učenik neka sjedi dalje od izvora zvuka (prozora, hodnika), - osigurajte promjenu aktivnosti, - učenika više uključite u prvom dijelu časa, - pripremite jednostavan didaktički materijal, sa preglednim sadržajem, bez suvišnih detalja, - osigurajte pauze u radu.
<i>MIŠLJENJE</i>	Učenik ima teškoće u savladavanju apstraktnih sadržaja, ne poznaje sadržaj pojmova ili ih nepravilno koristi, miješa različite pojmove, usvaja parcijalna znanja	- Omogućite učenicima da duže posmatraju sadržaja rada, - postepeno smanjujte vizuelne poticaje (od predmeta, preko slika do simbola), - istaknite bitno (verbalno i grafički), - pismene zadatke skratite (u odnosu na ostale učenike) a u provjerama usmenim izražavanjem dopustite podpitanja.

SAVJETI UČITELJIMA I NASTAVNICIMA ZA RAD SA UČENICIMA SA ISPODPROSJEČNIM INTELEKTUALNIM SPOSOBNOSTIMA U INKLUZIVNOJ UČIONICI

- ☺ Osnovno je s učenikom uspostaviti pozitivan, dobronamjeran odnos, pohvaliti trud koji ulaže, postaviti dogovore u radu kako bi imao jasniju strukturu rada
- ☺ Prilagođavati problemske sadržaje, didaktičko-metodičke postupke, zahtjeve i sredstva u radu sukladno sposobnostima učenika
- ☺ Planiranje i programiranje rada temeljiti na inicijalnoj procjeni znanja i sposobnosti učenika
- ☺ Individualnim prilagođenim programom (IPP-om) predvidjeti usvajanje manjeg broja činjenica i generalizacija, naročito apstrakcija
- ☺ Sadržaje učenja približiti učeniku na očigledan i jednostavan način, bez suvišnih detalja
- ☺ Učenika uvoditi samo u jednostavne praktične zadatke, postepeno.

PRILAGODAVANJE SADRŽAJA U ODNOSU NA NASTAVNE METODE:

- ✓ Maksimalno koristiti metodu demonstracije, crtanja i praktičnog rada kod objašnjavanja složenih pojmova
- ✓ Što češće koristiti razgovor, pri čemu je značajno korištenje podpitanja
- ✓ Zadavati manji broj zadataka odjednom
- ✓ Izmjenjivati zadatke po težini
- ✓ Tekst na planu table uvijek treba biti formiran u rečenicama
- ✓ Kod prepisivanju dužeg teksta, učeniku omogućiti prepisivanje u dijelovima ili mu istaći samo rečenice bitne za prepisivanje
- ✓ Prije pisanja pismenih radova podsjetiti učenika na osnovna pravopisna pravila
- ✓ Nepoznate riječi dodatno objasniti, posebno apstraktne pojmove
- ✓ Ključne pojmove objasniti na kraju časa
- ✓ Ostaviti više vremena za usvajanje novog sadržaja
- ✓ Domaće zadaće isključivo davati iz sadržaja koji se obrađivao na času.

PRILAGODAVANJE SADRŽAJA U ODNOSU NA NASTAVNA SREDSTVA:

- ✓ Nastavna sredstva (vizuelna, auditivna, tekstualna) koristiti tako da se učenikova pažnja uvijek usmjerava na ono što je u posmatranju bitno, prekrivati nepotrebne pojedinosti
- ✓ Vježbanje i ponavljanje provoditi pomoću individualiziranih nastavnih listića
- ✓ Omogućiti korištenje digitrona pri računanju
- ✓ Dati učeniku dovoljno vremena za korištenje nastavnog materijala, a u demonstraciji, kad god je moguće, koristiti stvarni predmet o kojem se govori
- ✓ U udžbeniku jasno označiti mjesta koja su važna (npr. rečenicu, pravilo, primjer, postupak)
- ✓ Prilagoditi pisani materijal (uvećati prostor za upisivanje odgovora, u kontrolnom radu da učenik samo podvuče tačan odgovor ili zaokruži broj ili slovo ispred tačnog odgovora...)
- ✓ Prilagodavanje sredstava za rad (slika, crteža) pojednostavljuvanjem, izdvajanjem bitnog, izostavljanjem suvišnih detalja
- ✓ Prilagodavanje štampanog materijala (uvećavanjem ili pojačavanjem slova, povećavanjem razmaka između riječi, rečenica ili redova teksta)
- ✓ Prilagodavanje prostora za čitanje i pisanje (uvećavanjem tog prostora)
- ✓ Razni oblici isticanja u tekstu (podvlačenje, uokvirivanje, mjenjanje boje teksta).

SAVJETI RODITELJIMA I UČITELJIMA DJECE KOJI IMAJU DISLEKSIJU I DISGRAFIJU

Disleksija je poremećaj u učenju čitanja, uprkos normalnoj inteligenciji, dobrom vidu, sistematskoj obuci i ostalim povoljnim edukativnim, psihološkim i socijalnim faktorima.

KAKO POMOĆI - SAVJETI RODITELJIMA

- shvatiti, razumjeti problem disleksije, treba se dodatno educirati,
- ne opterećavati se traženjem uzroka i mogućih "krivaca",
- objasniti djetetu problem, uzimajući u obzir njegove mogućnosti shvatanja s obzirom na dob i sposobnosti,
- dati djetetu do znanja da mu želimo pomoći i da smo na njegovoj strani,
- pružiti mu osjećaj da vjerujemo u njegove sposobnosti,
- okolinu (porodicu, školu, prijatelje) upoznati s djetetovim problemom i potrebama,
- ne očekivati previše pomoći od drugih, ali je stalno tražiti, biti spreman na lični angažman,
- dati djetetu psihološku podršku u svladavanju teškoća u vezi sa školom i okolinom,
- potražiti pomoć stručnjaka, saradivati s njim i aktivno se uključiti u terapijski proces,
- voditi računa da dijete savjesno izvršava obaveze koje može,
- stalno pokazivati razumijevanje, pažnju i ohrabivanje - ne samo povezano sa školskim obvezama,
- biti strpljiv, ne "kažnjavati" ga za nešto što ne može (barem ne onako kako bismo mi željeli),
- u odnosima i radu biti kreativan i pozitivan, uporan i dosljedan,
- pokušati mu organizirati "režim dana", podjednake uslove,

- povremeno pročitati umjesto njega glasno, da bi razumio, ali i čuo vrijednosti jezika pri glasnom čitanju,
- ne opterećavati ga dodatnim zadaćama i vježbama (dovoljne su već školske i logopedске),
- truditi se da mu tekstovi i štiva budu privlačni kako bi ga to dodatno motiviralo,
- redovito saradivati s učiteljem, napraviti plan djelovanja,
- poticati ga na bavljenje različitim aktivnostima kako bi se osjećao uspješnim,
- ne očekivati čudo - problem je vrlo složen i zahtijeva puno vremena, strpljenja, pažnje i ljubavi.

KAKO POMOĆI - SAVJETI UČITELJIMA

Učitelj treba prepoznati da dijete s disleksijom u razredu ima drukčiji način učenja i zato treba drukčiji način poučavanja.

SAVJETI ZA UČITELJE

- što ranije uočiti teškoće i biti spreman za pomoć,
- pokušati ostvariti što bolju saradnju s roditeljima,
- uputiti roditelje da potraže pomoć stručnjaka,
- pokazivati razumijevanje za djetetove teškoće,
- u radu biti kritičan, ali oprezan i taktičan,
- hrabriti ga, poticati i hvaliti i za male uspjehe,
- isticati njegova dobra postignuća u drugim područjima,
- u radu biti dosljedan, uporan i strpljiv,
- utvrditi njegovu razinu znanja i usvojenosti vještina,
- pokušati mu prilagoditi vremenski raspored rada,
- povremeno mu davati lakše zadatke koje može uspješno riješiti,
- u radu mu češće individualno prilaziti,
- u radu koristiti različita sredstva i pomagala,
- ne očekivati od djeteta da se uvijek pridržava "naučenog",
- dati mu mogućnost temeljite pripreme prije ocjenjivanja,
- češće se koristiti načinom provjere znanja koji njemu više odgovara,
- raditi s njim dopunski sadržaje u kojima su teškoće najizraženije,
- češće provjeravati razinu usvojenosti znanja i vještina - kao motivirajući faktor,
- graditi u razredu pozitivnu atmosferu - pravo na različitost.

DOBRO JE:

- naglasiti ono što će se u lekciji učiti i završiti lekciju sažetim prikazom onog što se naučilo (tako se informacije bolje "sele" iz kratkotrajnog u dugotrajno pamćenje),
- staviti ga da sjedi bliže tabli i učitelju,
- provjeriti je li zapamtilo ili tačno napisalo domaću zadaću,
- zapisati važne poruke i događaje u djetetovu svesku,
- zapisati nekoliko brojeva telefona druge djece iz razreda u djetetovu "informativku" (tako da dijete i roditelj uvijek mogu doći do informacije kad im zatreba),
- pažljivo odrediti količinu domaće zadaće - ne prelazeći njegove mogućnosti,
- dijeliti zadatke u manje skupine informacija,
- smanjiti "nepotrebno" prepisivanje - na tabli i bojama označiti dijelove koje dijete treba prepisati, produžiti mu vrijeme,
- pisati čitljivim, pravilnim rukopisom na tabli, upotrebljavajući boje,
- koristiti se različitim nastavnim sredstvima i pomagalima (taktilnim, auditivnim, vizuelnim),
- povećati font slova kod tekstova za čitanje s razumijevanjem i ispitnih materijala,
- naglašavati važnost urednosti rukopisa, ali ga ne kažnjavati kad ne može bolje,
- paziti na kvalitetu nastavnih i ispitnih listića i materijala (sadržaj, jezik, veličina slova, čitljivost),
- isticati dobro napravljene stvari, a greške ispravljati kvalitetno (ne pišući preko djetetovog rukopisa, dijete i roditelj moraju vidjeti i razumjeti pogrešku),

- negativne primjedbe uvijek na kraju ublažiti pozitivnom, motivirajućom primjedbom,
- koristiti se različitim načinima ispitivanja i ocjenjivanja,
- zajedno s djetetom i roditeljem odabrati svesku i sredstvo za pisanje koje djetetu najviše odgovara,
- jasno obrazložiti ciljeve ispitivanja i svoja očekivanja.

NIJE DOBRO:

- tjerati dijete da glasno čita pred svima u razredu, ako to samo ne želi,
- uspoređivati ga s drugom djecom, naglašavajući njegove nemogućnosti,
- "zacrveniti" mu pismeni rad negativnim primjedbama i nepravilnim ispravljanjem grešaka,
- zadavati mu velike domaće zadaće i dodatne vježbe (posebno ne prepisivanje),
- očekivati da će se dijete uvijek pridržavati "naučenog",
- tražiti od djeteta da ponovo i ponovo radi nešto što nije uspjelo,
- pustiti ga da se u radu koristi otvorenom knjigom,
- stalno tražiti od djeteta da piše urednije (iako se ono jako trudi i rukopis je čitljiv),
- zahtijevati od djeteta da u jednakom vremenskom toku kao i ostali, riješi zadatke.

VAŽNO JE ZAPAMTITI:

Dijete s disleksijom:

- umara se puno brže od druge djece; ono mora upotrijebiti puno više pažnje da bi uopšte moglo pratiti što se događa,
- može pročitati jednu riječ na nekoliko pogrešnih načina, a da to ne primijeti,
- može pročitati riječi tačno, a da uopće ne razumije što čita,
- može jedan dan "zablistati", a drugi dan biti potpuno isključeno i nesigurno,
- može se činiti kao da ne sluša, a zapravo ima problema s pamćenjem uputa u nizu,
- može se činiti lijeno, a zapravo ima probleme u organizaciji obaveza i treba mu pomoći u tome,
- može imati velike teškoće s bilo kakvim figurama i simbolima,
- obično ima velike teškoće i u učenju stranih jezika,
- teško pravi zabilješke jer ne može slušati i pisati istovremeno,
- može davati dojam nespretnosti i zaboravljivosti, bez obzira koliko se trudilo,
- može iskazivati neurotske simptome ili blaže oblike poremećaja u ponašanju jer ima lošu sliku o sebi.

Uspjeh u primjeni svih oblika pomoći kod djeteta s disleksijom ne ovisi samo o didaktičkim pomagalicama i metodama rada koje učitelj koristi. Podjednako je važno, a ponekad i važnije, okruženje u kojem se pomoć želi pružiti.

MUCANJE:

OKOLNOSTI KOJE MOGU POJAČATI MUCANJE

- * Brz govor u porodici.
- * Prekidanje djeteta.
- * Pogađanje šta dijete želi da kaže.
- * Početi sa govorom odmah nakon što dijete završilo.
- * Uzastopno postavljanje mnogo pitanja.
- * Navaljivanje da se uđe u razgovor.
- * Nerealni zahtjevi koji se pred dijete postavljaju.
- * Konflikt između članova porodice oko discipline.
- * Život u porodici bez utvrđene rutine.
- * Iskustva koja tjeraju dijete da se osjeća poniženo.

SAVJETI ZA RAZGOVOR SA DJETETOM KOJE MUCA

- ❖ Govorite nešto sporijim i opuštenijim tempom.
- ❖ Slušajte što dijete govori. Reagujte na sadržaj, a ne na mucanje.
- ❖ Pružajte djetetu prikladne potvrde da ga slušate, kao što je npr. klimanje glavom, osmijeh.
- ❖ Ne požurujte dijete prekidanjem ili dovršavanjem riječi umjesto njega. Ne dopustite ni drugima da ga požuruju ili mu se rugaju.
- ❖ Budite dobar slušatelj i održavajte normalan očni kontakt sa djetetom.
- ❖ Smanjite brzinu i napetost u okruženju.
- ❖ Ne postavljajte pred dijete previše zahtjeva.
- ❖ Ne govorite djetetu da uspori ili „opusti se“.
- ❖ Nemojte od mucanja učiniti nešto čega se treba sramiti. O mucanju treba govoriti baš kao i o bilo čemu drugome.
- ❖ Često pohvalite dijete i pozitivno ga ohrabrujte kako bi ste pomogli djetetu da izgradi bolju sliku o sebi.

SAVJETI RODITELJIMA DJECE KOJA MUCAJU

- Ako kod djeteta primjetite neke znakove mucanja ili ako se mucanje već javilo, treba što prije potražiti pomoć stručnjaka, najbolje logopeda ili barem se obratiti pedijatru.
- Prva uputa bila bi ne skrećite djetetu pažnju na vlastiti govor, ne ispravljajte ga, ne upozoravajte i ne kažnjavajte ga zbog toga. Ako ga ne upozorite malo dijete neće primjetiti da sa njegovim govorom nešto nije u redu.
- Slušati strpljivo šta dijete kaže, a ne kako kaže i odgovoriti na poruku koja stoji iza riječi.
- Dozvoliti djetetu da završi misao bez prekidanja.
- Održavati prirodan kontakt očima dok dijete govori.
- Izbjegavati dopunjavanje djeteta, neka riječi budu njegove.
- Poslije djetetovog govora, odgovarati polako i bez žurbe.
- Postavljati manje pitanja (samo jedno) i dati mu dovoljno vremena za odgovor. Čitajte mu lagane i vesele priče, smirenim tonom i laganim tempom. Omogućiti mu da što više sluša dobar i smiren govor.
- Pjevajte sa djetetom, zajedno recitujte ili govorite. Pri pjevanju nema mucanja, a tako podržavate i ritam koji je u mucanju poremećen.
- Igrajte se sa djetetom, forsirajte neverbalne zadatke, crtajte, izrezujte, modelirajte.
- Usporiti ritam života u kući i provesti bar pet minuta svakog dana pričajući sa djetetom bez žurbe, polako i opušteno.
- Naći načina da pokažete djetetu da ga volite i cijenite i da vam je lijepo zajedno.
- Obezbijediti u kući smireniju, opušteniju atmosferu, da svako u porodici svakoga sluša, kada jedno govori drugo sluša i tako naizmjenično. Mucanje ne smije da bude izgovor za dijete da ima monopol na razgovor i da prekida druge ljude dok pričaju.
- Dijete mora da bude naučeno standardima ponašanja, društvenim vrijednostima i vrsti odgovornosti koja se očekuje od njega.
- Dosljednost u polasku na spavanje u određeno vrijeme, pomaže djetetu da se privikne na vrijeme spavanja, jer je red u dnevnom rasporedu djelotvoran: ustajanje, oblačenje, obroci, spavanje, što smanjuje nesigurnost u njegovom životu.
- Postarati se da ima dovoljno odmora, jer zamor pospješuje mucanje.
- Stari način reagovanja na mucanje, kao: „govori polako“, „diši duboko“, „opusti se“, primjeri su nepotrebnih sugestija koje ne pomažu, već mogu samo da pogoršaju problem.
- Pauzirajte 2-3 sekunde kada dijete završi rečenicu, prije nego što odgovorite na njegova pitanja ili komentare, jer će mu to biti model za sporiji govor.
- Koristite jednostavan riječnik i rečeničnu konstrukciju u laganom opuštenom tempu, povremeno ubacujte laka ponavljanja, a ako dijete postavi pitanje u vezi stim, onda mu recite da i odrasli ljudi ponekad prave greške.
- Kada god ima teškoće sa pričom, pustite da završi komunikaciju, dozvolite mu da shvati da je važna poruka, a ne borba.
- Dozvolite djetetu da pokaže strah i ljutnju, pa to zajednički proanalizirajte.
- Ako dijete počne da vam priča dok radite stvari koje zahtjevaju koncentraciju, kažite da tog trenutka ne možete da gledate, ali da ga pažljivo slušate.

- Ne postavljajte pred dijete nerealne zahtjeve za koje još nije doraslo, ni u pogledu učenja, ni u sportsko-rekreativnim aktivnostima. Njihov dan ne smije biti preopterećen nametnutim obavezama. Moraju imati dovoljno vremena za spontanu, opuštenu igru i druženja.

DYSLALIA

Artikulacioni poremećaji ili dyslalije su nemogućnosti ili nepravilnosti u izgovoru pojedinih glasova. Ispoljavaju se kao:

1. Omisija (izostavljanje) nekih glasova
2. Supstitucija (zamjena) nerazvijenog glasa glasom koji već postoji
3. Distorzija, razna tipična i atipična oštećenja pojedinih izgovorenih glasova.

Postupak za korekciju izgovora:

Postupak se provodi odstranjivanjem uzroka poremećaja govora, ako je to moguće (npr. hiruška korekcija rascjepa nepca, vilice, usne), a nakon toga se provodi logopedski tretman.

Roditeljima se savetuje da skreću pažnju na zvukove u prirodi (vjetar, drveća...), zatim zvukove koje proizvode domaće životinje (pas, mačka, ovca, krava...), ljudski glas (razgovor, smijeh...). Vježbe disanja koje se koriste za pravilno usmjeravanje vazdušne struje utiču i na pokretljivost govornih organa. Trebalo bi ih izvoditi u vidu igara: puhanja balona, duvanje komadića papira, duvanje u vodu da se zatalasa i slično. Pojedina djeca već nakon vježbi stimulacije spontano poprave govor, dok neke treba uključiti u tretman. Organizuju se vježbe auditivne percepcije i pažnje, vježbe vizuelnog opažanja koje se izvode ispred ogledala. Dijete bi trebalo da nauči da prati i uviđa pokrete usana i jezika. Postepeno se prelazi i na razvoj pokreta govornih organa (vježbe usana, jezika, pokretanje donje vilice). Kada je dijete postiglo dovoljnu motoričku spretnost (pokretljivost jezika i usana), steklo nove slušne navike (da razlikuje npr. glas L od R), tada se organizuju vježbe za izazivanje novog glasa ili korekciju distorzovanih glasova. Prvenstveno se insistira na savladavanju onih glasova koji se češće javljaju u govoru. Dijete bi trebalo da nauči pravilan izgovor izolovanog glasa, a zatim da novonaučeni glas spaja sa ostalim glasovima, prvo u slogove, zatim u riječi, pa u rečenice. Krajnji cilj je automatizacija novonaučenog glasa (spontana upotreba glasa u govoru). Veoma je važno da se poremećaji artikulacije uklone do šeste godine, obavezno prije polaska u školu. Postojanje problema u izgovoru i nakon šeste godine, često uzrokuju probleme u čitanju i pisanju.

PREDNOSTI ŠKOLOVANJA UČENIKA SA POSEBNIM POTREBAMA U INKLUZIVNOM OKRUŽENJU:

- ☺ Imaju priliku za druženje s vršnjacima.
- ☺ Stiču uzore među vršnjacima za različite vještine i ponašanja.
- ☺ Savladavaju aktivnosti na razini dobi u područjima gdje ne zaostaju.
- ☺ Imaju veće samopoštovanje zbog boravka u redovnoj grupi.

PREDNOSTI ZA UČENIKE KOJI SE ŠKOLUJU ZAJEDNO SA UČENICIMA SA POSEBNIM POTREBAMA:

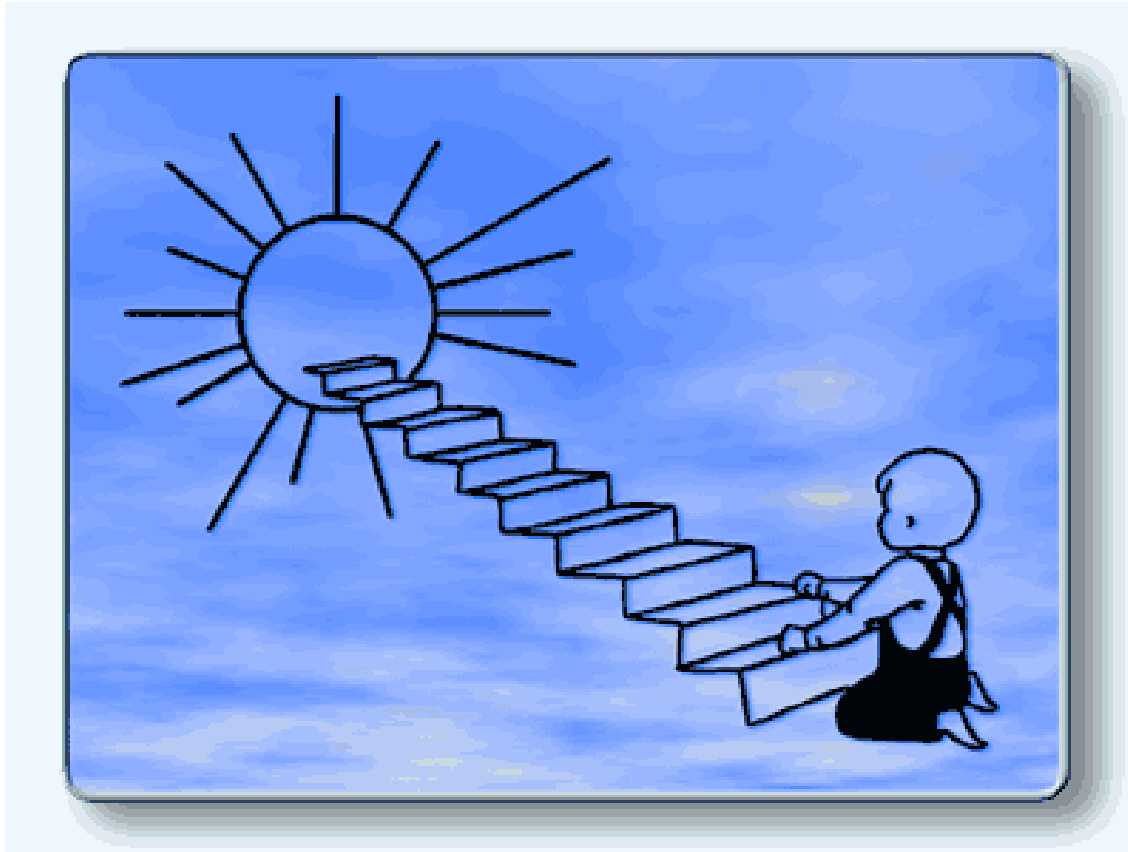
- ☺ Imaju priliku za učenje o razlikama.
- ☺ Razvijaju veće samopoštovanje zbog pomaganja drugima.
- ☺ Uče nove socijalne vještine interakcije s djecom različitih sposobnosti.
- ☺ Razvijaju razumijevanje teškoća koje imaju djeca s posebnim potrebama.
- ☺ Postaju osjetljiviji prema potrebama drugih i bolje razumiju različitost.
- ☺ Djeca spoznaju da pojedinac može prevladati svoje teškoće i tako postići uspjeh.
- ☺ Spoznaju više vlastite sposobnosti i vještine.

PREDNOSTI ZA RODITELJE UČENIKA SA POSEBNIM POTREBAMA KOJI SE ŠKOLUJU U INKLUZIVNOM OBRAZOVANJU:

- ☺ Imaju osjećaj da je njihovo dijete prihvaćeno.
- ☺ Zadovoljni su da njihovo dijete dobiva najviše prilika koliko je to moguće.
- ☺ Spremniji su prihvatiti razlike.
- ☺ Dobijaju više informacije o djetetu u poređenju s drugom djecom.

PREDNOSTI ZA RODITELJE OSTALIH UČENIKA U INKLUZIVNOM OBRAZOVANJU:

- ☺ Detaljnije uočavaju individualne razlike među djecom i načine kako pojedine porodice rade sa svojom djecom koja imaju posebne potrebe.
- ☺ Otkrivaju nove puteve i načine za međusobnu pomoć.

LITERATURA:

- Abrahms K., (2004): ADHD - Aufmerksamkeitsstörung und Hyperaktivität bei Kindern
- Mešalić Š., Mahmutagić A., Hadžihanović H., (2004): Edukacija i socijalizacija učenika usporenog kognitivnog razvoja, JU Univerzitet u Tuzli, Defektološki fakultet
- Sekušak – Galešev S. (2004): Deficit pažnje/hiperaktivnost i posebne edukacijske potrebe, U Moje dijete u školi, IDEM, Zagreb, R. Hrvatska
- Teodorović B., Fulgosi – Masnjak R. (1992): Neke kognitivne karakteristike djece sa mentalnom retardacijom, Defektologija 28
- Vladislavljević S., (1981): Poremećaji izgovora, Privredni pregled, Beograd
- Vladislavljević S., (1986): Poremećaji čitanja i pisanja, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd
- Miller, B.: Kako pomoći djeci sa smanjenom sposobnošću učenja i nedostatkom pažnje, Sarajevo, 2002.
- Miller, B.: Kako ostvariti uspješan kontakt sa učenicima, Sarajevo, 2001.
- Internet: www.erf.untz.ba, www.hud.hr , www.idem.hr

